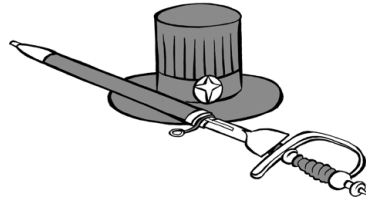

Anne Karhu

Check in, check out! Käyttäytymisen tehostettua tukea

Kasvatustieteiden maisteri ja erityisopettaja Anne Karhun erityispedagogiikan väitöskirjan "Check in, check out! Käyttäytymisen tehostettua tukea" -väitöskirja tarkastettiin 24.8.2018 Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen ja psykologian tiedekunnassa. Vastaväittäjänä toimi professori Markku Jahnukainen Helsingin yliopistosta ja kustoksena professori Hannu Savolainen Jyväskylän yliopistosta.

Kuluneen vuosikymmenen aikana on kouluhin vyörynyt massiivinen positiivisen pedagogiikan hyökyaalto. Opettajien täydennyskoulutustarjonta on täynnä myönteisen kasvun ja positiivisen elämänsänteen koulutuksia. Jokaisen opettajan tulee löytää hankalastikin käyttäytyvän tai oppimiseen motivoitumattoman oppilaan työkentelystä vahvuuksia. Opettajat auttavat oppilaita kokoamaan positiivisia ansioluetteloida ja bongaamaan vahvuuksia myös luokkakavereistaan ja luovat yhdessä kollegoiden kanssa syvien vahvuuksien koulu. Suomalaisen peruskoulun muutos kohti entistä myönteisempää oppimis- ja kasvu ympäristöä on tervetullut ja suomalaisen melankolisen ja pessimismin taipuvan luonteenlaadun tuntien varmasti välttämätönkin uudistuksen suunta. Samaan

aikaan median maalaama kuva suomalaiskoulusta kertoo toisenlaista totuutta.

Median välityksellä piirtyy kuva koulusta, jossa huoli työrauhasta on ilmeinen. "Luokassa huudetaan ja kiroillaan. Lapseni ei saa minkäänlaista opetusta, kun opettajan aika menee häiriköiden paimentamiseen", kirjoittaa nimimerkki uupuneen lapsen äiti Helsingin sanomissa (Helsingin sanomat, 2016a). Uutislehti Kaleva jakaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen havainnon siitä, että jokaista koululuokkaa kohti löytyy Suomessa käytöshäiriöinen oppilas (Kaleva, 2014). Huhtikuussa Yle uutisoi hämäläiskoulusta, jossa poliisi oli käynyt useamman kerran koululaisten häiritsevän käyttäytymisen vuoksi (Yle, 2018). Jo esi-kouluikäisten lasten huono käytös ja epäsopeva kielenkäyttö voi olla niin pöyristyttävää, että kansallinen uutiskynnys ylittyy (Helsingin sanomat, 2018). Otsikot ovat meille kaikille valitettavan tuttuja. Tässä on vain pieni otos koulujen työrauhaa koskevasta kirjoittelusta, jota viime vuosina on mediassa nähty ja kuultu.

Ongelma tiedostetaan. Uutisotsikoista piirtyy sama huoli, mikä kansainvälissä PISA-tutkimuksessa on Suomen erinomaisen akateemisen menestymisen

rinnalla havaittu (OECD, 2013). Työrauhan toteutumisessa ja oppimista edistävän käyttäytymisen ylläpitämisessä suomalaiskoulujen tulokset jäävät kansainvälisen vertailun häntäpäähän. Ratkaisuksi työrauhapulmiin jaksetaan yhä usein tarjota rangaistusten ja kurinpitoratkaisujen lisäämistä kouluihin. Jopa opettajien oma ammattijärjestö OAJ esitti näkemyksen, että ”opettajat tarvitsevat vahvempia rangaistuksia käyttöön työrauhan ylläpitämiseen” (Helsingin Sanomat, 2016a). Käytössä olevien rangaistusten eli jälki-istunnon, luokasta poistamisen ja kirjallisen varoituksen lisäksi on ilmaan heitetty toive, että entistä kevyemmillä hallinnollisilla toimilla häirikköoppilas tulisi voida myös erottaa koulusta.

Hämmentävää ja ristiriitaistakin on se, että samaan aikaan opettajien täydennyskoulutuksissa ja koulujen kehittämishankkeissa ratkaisuksi ja kouluhyvinvoinnin avaimiksi esitetään opettajan myönteisempää asennoitumista tai positiivisen psykologian keinoja. Kaikille yhteisen, inklusiivisen koulun haasteena näyttää olevan juuri käyttäytymisen ongelmien mukanaan tuovat lieveilmiöt. Ratkaisuna ei voi olla se, että käyttäytymisen ongelmia kohdattaessa opettajan positiivinen jaksaminen venytetään ensin äärimmilleen ja lopulta, viimeisenä keinona, oppilas erotetaan tai eristetään muuten sosiaalisesta oppimisympäristöstä. Ratkaisuja tarvitaan jo paljon aikaisemmassa vaiheessa.

Erytysluokkien määrä on Suomessa edelleen huomattavan korkea. Vaikka pyrkimyksiä kohti inklusiivisempaa koulu-kulttuuria on ollut, ei erityistä syytä tyytyväisyyteen vielä ole. Tavanomaisimpia syitä erityisen tuen järjestämiseen muulla kuin oppilaan omassa, luontaisesti

määräytyvässä opetusryhmässä ovat juuri käyttäytymisen ja tunne-elämän vaikeudet. Se ei liene yllättävää, sillä vaikea-asteiset käyttäytymisen tai tunne-elämän vaikeudet saattavat vaikeuttaa koko luokan oppimista ja hyvinvointia merkittävästi. Käyttäytymisen vaikeuksien tunnistaminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on tärkeää, sillä tukitoimien järjestäminen on huomattavasti helpompaa varhaisessa vaiheessa, ennen tilanteen pitkittymistä.

Hyvinvointi ja turvallinen arki rakentuvat edelleen vuonna 2016 voimaan astuneiden perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan työrauhakäsitteen ympärille (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014). Työrauhan ylläpitäminen nähdään jokaisen koulussa toimivan yhteiseksi vastuuksi. Miten luokan ja koulun työrauhaa ja oppilaiden oppimista tukevaa käyttäytymistä sitten voidaan tukea? Tutkimus ei millään muotoa osoita rangaistuksiin perustuvaa vaikuttamista tehokkaaksi. Seuraamuksia tarvitaan, rangaistuksillekin on paikkansa, mutta pysyväksi ratkaisuksi oppilaan käytösongelmaan niistä ei ole. Tiedetään, että oppilaan poistaminen luokasta tai koulusta ei korjaa oppilaan käytösongelmaa. Tilanne voi jopa kärjistyä, kun oppilaan kapinamieli ja paha olo vain pahentuvat entisestään. Aikuinen voi omalla toiminnallaan ja negatiivisella vuorovaikutuksella edistää oppilaan ajautumista syrjäytymisen tielle (Äärelä, 2012). Kodin ja koulun yhteistyötäkään ne eivät edistä myönteisessä hengessä – eivät, vaikka huoltajat nämä oppilaalle määrätyt rangaistukset ymmärtäisivätkin ja hyväksyisivät.

Kodin ja koulun mahdollisimman saumaton yhteistyö on kasvatuskumppanuuden perusta, minkä varaan oppilaan

käyttäytymisen tukea kannattaisi rakentaa (Wagner, Kutash, Duchnowski, Epstein & Sumi, 2005). Oppilaan tilanteen helpottamiseen ja tarvittavien prososiaalisten taitojen oppimiseen tarvitaan aikuisten hyvää yhteistyötä, myönteisiä vaikuttamisen keinoja ja oppilaita osallistavia ja motivoivia toimintatapoja. Yhteistyö kodin ja koulun välillä edellyttää koululta aktiivista roolia. Huoltajille tulee tarjota aito osallistumisen mahdollisuus perheen omia lähtökohtia kunnioittaen. Oppilaslähtöisyys toteutuu parhaiten, mikäli kodin ja koulun yhteistyö rakentuu luottamuksen ja arvostuksen ilmapiirissä.

Suurimman osan työurastani olen tehnyt alakoulun laaja-alaisena erityisopettajana. Tässä työssä olen saanut mahdollisuuden etsiä ja löytää joustavia tukiratkaisuja oppilaiden monimuotoisiin oppimisen ja koulunkäynnin haasteisiin. Jokaisen oppilaan, luokan ja perheen tilanne on yksilöllinen, jokainen oppilas ansaitsee tulla kohdatuksi yksilönä. Samaan aikaan tehostettua tai erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden määrä on niin huomattava, että laadukkaan tuen suunnittelussa ja toteutuksessa on usein välttämätöntä hyödyntää valmiita, tutkimusnäyttöön pohjautuvia toimintamalleja tai kuntoutusohjelmia.

Tämä tänään tarkastettava väitöskirjatutkimus on toteutettu osana suurempaa ProKoulu-tutkimus- ja kehittämistyötä. Kehittäjäkouluilla ja myöhemmin mukaan tulleilla yli 60 yhteistyökoululla lähdettiin liikkeelle siitä yksinkertaisen voimaannuttavasta ajatuksesta, että käyttäytymistä voi oppia ja sitä voi opettaa. Sitä on syytä opettaa systemaattisesti kaikille koulun oppilaille, kaikilla vuosiluokilla. Kehittämistyön aikana aikuisten kasvatusosaamisen lisääntyminen näkyi päivittäisenä hyvän

käyttäytymisen huomioimisena (Karhu ym., 2018). Kun oppilas toimi ja käyttäytyi, kuten oli yhdessä sovittu ja opeteltu, aikuisen oli tärkeää huomata se ja sanoa se myös ääneen: ”Hienoa, että jaksoit tänään kuunnella opetustuokiota keskityneesti!” Oppilaiden kanssa oli lupa iloita yhdessä siitä, että hankalaksi koetut tilanteet koulun arjessa joskus, tai lopulta, onnistuivat ihan koko luokalla. Siinä oli yhteisen palkkiotunnin paikka, opettajalla ja oppilailla.

Kouluissa kuitenkin näyttäisi olevan pysyvästi joukko oppilaita, jotka syystä tai toisesta eivät millään yllä yleisiin työrauhan vaatimuksiin (Fabiano, Pelham, Coles, Gnagy, Chronis-Tuscano & O’Connor, 2009; Wagner ym., 2005). Kouluilla on siis syytä olla jo ennalta mietittyinä myönteisiä, rakentavia ja ennen kaikkea tehokkaita tukimalleja tilanteisiin, joissa oppilaan käyttäytymisen tuen tarve on ilmeinen – siis jo ennen kuin poliisia tarvitsee soittaa paikalle.

Tässä kokeellisessa yksittäistapaustutkimuksessa esitetty, kansainvälisesti tutkittuun toimintatapaan pohjaava Check in Check out -, lyhyemmin CICO-toimintamalli on hyvin konkreettinen, yksinkertaisiin käyttäytymispsykologisiin periaatteisiin tukeutuva malli toivotun käyttäytymisen opettamiseen (Crone, Hawken & Horner, 2010; Karhu, Paananen & Närhi, 2017). Yhdessä oppilaan huoltajien ja oppilaan itsensä kanssa ongelmalliseksi koettu käyttäytyminen otetaan reilusti puheeksi, ja samalla sovitaan yhteisistä periaatteista ja yhteisestä tavoitteesta tilanteen helpottamiseksi. Oppilaan ympärille lisätään aikuisten läsnäoloa ja positiivisia arkikohtaamisia, keskitytään onnistumisen huomaamiseen ja

varmistetaan tuen toimivuuden seuranta (Karhu, Paananen & Närhi, 2017). Myös opettajan tulee kokea omassa työyhteisössään, ettei hän ole hankalan asian kanssa yksin.

CICO-toimintamallista saadut tutkimustulokset olivat kannustavia. Oppilaiden käyttäytymisen muutosta seurattiin paitsi tukimalliin kuuluvien päivittäisten seurantakorttien, myös luokan ulkopuolisten observojien avulla. Lisäksi kerättiin tietoa tuen keskeisten elementtien toteutumisen säännönmukaisuudesta sekä kokemuksia toimintamallin käyttökelpoisuudesta, ”hyväksyttävyydestä”. Toimintatapa otettiin kouluilla hyvin vastaan, ja se tuntui opettajista, ohjaajista, oppilaista ja huoltajista varsin luontevalta. Siihen tarvittavat resurssit löytyivät vaivattomasti, tukeen kuuluvia tapaamisia järjestettiin varsin säännönmukaisesti, ja mikä tärkeintä, oppilaiden käyttäytymisessä tapahtui muutosta myönteiseen suuntaan.

Tämän tutkimuksen tavoitteena, laajemmin tarkasteltuna, ei tokikaan ole CICO-malliin jalkauttaminen kaikkiin suomalaiskouluihin. Tässä tutkimuksessa haluttiin yksittäistapaustutkimuksen keinoin mallintaa tehokkaiksi tiedettyjä käyttäytymisen tehostetun tuen järjestämisen periaatteita hyvin konkreettisella tavalla. Toimintamallin arvioitiin soveltuvan hyvin suomalaiseen kolmiportaiseen oppimisen ja koulunkäynnin tuen malliin. Sen katsottiin myös toimivan kouluille esitetyn dokumentaatiovaatimuksen arkisena toteuttajana (Perusopetuksen opetus suunnitelman perusteet, 2014).

Tänään tarkastettavan väitöskirjan pohdintaosassa on palattu yleisemmällä tasolla niihin osatekijöihin, joita kouluilla kannattaa huomioida käyttäytymisen

tehostetun tai jopa erityisen tuen järjestämisessä, jotta tuki olisi mahdollista toteuttaa oppilaan lähikoulussa, luontaisesti määräytyvässä opetusryhmässä. Keskeiseksi tuen järjestämisen lähtökohdaksi esitän oppilaalle rakentuvan toimintaympäristön selkiinnyttämistä aikuisten yhdenmukaisten käyttäytymisodotusten kautta. Kun aikuiset osaavat rajata ja täsmentää käyttäytymisen pelisääntöjä, on oppilaan helpompaa onnistua toimimaan toivotulla tavalla arkisissa tilanteissa. Tämä korostuu varsinkin ADHD-oireisilla oppilailla.

Merkittäväksi nousee myös suuntaus kohti myönteistä ja oppilasta kannustavaa pedagogiikkaa. Aikuisen ohjaavan puheen tulee olla myönteistä ja onnistumiset huomioivaa. Kieltojen sijaan meidän tulee osata koulussa kannustaa ja rohkaista. On luonteva ajatus lisätä aikuisen aikaa oppilaalle, jolle koulutilanteet ovat vaikeita. Se vahvistaa ja rakentaa välittämisen ja huolenpidon kulttuuria. Välittäminen ja huolenpito eli emotionaalisesti lämmin vuorovaikutus ja konfliktien välttäminen luovat pohjan yleiselle työrauhalle.

Keskeisenä huomiona ProKoulu-kehittämistyössä nousi yhteisöllisyyttä vahvistava toimintakulttuuri, joka mahdollistaa eri ammattiryhmien välisen joustavan ja saumattoman yhteistyön koulun arjessa (Karhu ym., 2018). CICO-toimintamalli voidaan nähdä näiden yleisten periaatteiden hyvin konkreettisena, arjessa helposti sovellettavana mallina.

KIRJOITTAJATIEDOT:

Anne Karhu, Yliopisto-opettaja, KT, Erityisopettaja, Kasvatustieteiden ja psykologian osasto, Itä-Suomen yliopisto

LÄHTEET

- Fabiano, G. A., Pelham Jr., W. E., Coles, E. K., Gnagy, E. M., Chronis-Tuscano, A. & O'Connor, B. C. (2009). A meta-analysis of behavioral treatments for attention-deficit/hyperactivity disorder. *Clinical Psychology Review*, 29(2), 129–140.
- Helsingin Sanomat. (2018). 6-vuotiaiden käytös on äitynyt pöyristyttäväksi Mellunmäessä, väittävät vanhemmat – kaupunki selvittää päiväkodin tapahtumia. Kaupunki. Haettu osoitteesta <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005634622.html>.
- Helsingin Sanomat. (2016a). Uupuneen lapsen äiti avautui koulun pyörivän häiriköiden ehdoilla – OAJ haluaa häiriöoppilaat kolmeksi päiväksi sivuun luokkaopetuksesta. Kotimaa. Haettu osoitteesta <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004875755.html>.
- Helsingin Sanomat. (2016b). Tyttäreni koulu pyörii häiriköiden ehdoilla – kohta luokassa on yli 20 häiriintynyttä lasta. MieliPide. Haettu osoitteesta <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000004875609.html>.
- Kaleva. (2014). THL: Koululuokkaa kohti on yksi käytöshäiriöinen. Kotimaa. Haettu osoitteesta <http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/thl-koululuokkaa-kohti-on-yksi-kaytoshairioinen/680706/>.
- Karhu, A., Laitinen, S., Laukkanen, E., Loimusalo, H., Malkki, P., Malmberg, S., ... & Taskinen, K. (2018). ProKoulu-malli näkyy työrauhan kehittymisenä ja hyvinvointina Varkauden kouluissa. *NMI-Bulletin* 2/2018.
- Karhu, A., Paananen, M. & Närhi, V. (2017). Check in Check out (CICO) – toimintamalli käyttäytymisen yksilölliseen tukemiseen. KUMMI 17. Arviointi-, opetus- ja kuntoutusmateriaaleja. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.
- OECD. (2013). Do students perform better in schools with orderly classrooms? *PISA in Focus*, 32(9).
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014). Opetushallitus. Haettu osoitteesta <https://www.opi.fi/ops2016/perusteet>.
- Wagner, M., Kutash, K., Duchnowski, A. J., Epstein, M. H. & Sumi, W. C. (2005). The children and youth we serve: A national picture of the characteristics of students with emotional disturbances receiving special education. *Journal of Emotional & Behavioral Disorders*, 13(2), 79–96.
- Yle uutiset, 5.4.2018. Lapset riehuivat ja opettajat hälyttivät poliisit – partio käynyt alakoulussa jo kahdesti tällä viikolla. Haettu osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10146189>